
УДК 378.048.2;351.746.1

Ігор Миколайович Почекалін,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління факультету
підготовки керівних кадрів Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький*

Ігор Анатолійович Качуровський,
*старший викладач кафедри управління факультету підготовки
керівних кадрів Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРІВ ПРИКОРДОННИКІВ В УМОВАХ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У професійній підготовці офіцерів були визначені такі педагогічні умови: діяльність керівного складу органів ДПСУ щодо формування професійної культури офіцерів; формування моральних цінностей у офіцерів-прикордонників; удосконалення методики проведення занять з офіцерами в умовах службової діяльності; саморозвиток професійної культури офіцерів шляхом стимулювання позиції рефлексії.

Ключові слова: *формування, офіцер, службова діяльність, педагогічні умови.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування професійної культури спонукає людину до прагнення реалізувати своє оцінне ставлення до дійсності в процесі власного вдосконалення. Для творення прекрасного (кимось задуманого варіанта або власного но-

© Почекалін І. М., Качуровський І. А.

вого рішення) потрібні як спеціальні в кожній сфері діяльності здібності (технічна готовність), так і загальні. До загальних належать творча уява, кмітливість, гнучкість, сміливість розуму, здатність відійти від шаблону, від звичних схем при зміні обстановки. Звичайно, у процесі здійснення мети постійно на всіх етапах експлуатуються здібності сприймання й оцінювання. І не менш важливими для досягнення досконалості в будь-якій сфері є такі морально-вольові якості, як почуття обов'язку та відповідальності, наполегливість, працездатність, старанність тощо. Формування професійної культури у офіцерів-прикордонників – об'єктивна закономірність, викликана перетвореннями у соціально-політичній, економічній, військовій сферах. Теоретичними основами формування професійної культури є виявлені та розроблені вітчизняною загальною і військово-педагогічною науками закономірності, принципи, засоби та форми виховання військово-службовців, уточнені і доповнені з урахуванням особливостей нового об'єкта виховання – “сучасного офіцера-прикордонника”.

Необхідність та актуальність постановки цієї проблеми виконано відповідно до багатогалузєвої науково-технічної програми розвитку ДПСУ на 2006–2015 роки. Досягнення цілей формування професійної культури вимагає організації такого навчання, яке забезпечує перехід, трансформацію пізнавальної діяльності в професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, засобів, предметів і результатів. Для цього необхідно в ході навчання вирішити низку суперечностей:

орієнтацію офіцерів на минулі зразки загальної і професійної культури в навчальній інформації і необхідність орієнтації фахівця ДПСУ на майбутній зміст життя і діяльності, загальної і професійної культури;

систему абстрактних, формальних знань і необхідність моделювання в навчально-виховному процесі таких реальних умов життя і діяльності, які дозволили б офіцеру увійти в культуру збагаченим інтелектуально, духовно і практично і тим самим виявитися чинником розвитку самої культури;

суспільну форму існування культури й індивідуальну форму її сприйняття офіцером;

цілісність професійної культури і її оволодіння суб'єктом через безліч наочних сфер – навчальних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Професійну культуру майбутніх офіцерів правоохоронних структур та її компоненти розглядали у своїх працях науковці Ю. В. Балашова [1], Т. В. Гороховська [2], Т. О. Івашкова [3], С. Л. Крук [4], Ю. В. Кудінов [5], Н. В. Мороз [6], С. С. Сливка [7], Т. В. Щеголева [8], С. П. Шумовецька [9] та ін.

Мета статті. Актуальність окресленої проблеми, її недостатня теоретична й методична розробленість, необхідність розв'язання представлених суперечностей обумовили написання даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальна культура та професійна культура особистості взаємозалежні та впливають одна на одну. Головна особливість професійної культури офіцера-прикордонника полягає в її нормативному характері. Усі вимоги до їх морального вигляду та правил поведінки під час виконання службових обов'язків закріплені в міжнародних та українських нормативно-правових актах та є обов'язковими для виконання. Професійна культура офіцера-прикордонника виражається в тому, що він має справу з людьми, захищає їх права, законність, правопорядок, впливає на них, опираючись на існуючі закони, мораль, етичні норми суспільства.

Офіцер-прикордонник своєю діяльністю затверджує культуру взаємин між людьми, є творцем культурних цінностей, і чим вище його культура, тим більших успіхів він досягне у своїй службовій діяльності, тим більше вимог ставить до себе.

Ознаками професійної культури офіцера-прикордонника є інтелігентність, розвинутий інтелект, стійка прикордонна спрямованість інтересів і потреб, гармонія розумового, морального та фізичного розвитку, гуманізм, товариськість, дисциплінованість, відповідальність, розвинутий педагогічний такт, широкий кругозір, спроможність до творчості, майстерність спілкування.

Проведений аналіз визначення сутності категорій культура, професія, професіоналізм, професійна культура, наукових досліджень у галузі формування культури офіцера-прикордонника дав

можливість визначити сутність поняття “професійна культура офіцера-прикордонника”. Це вищий рівень професіоналізму, досягнутий через філософське осмислення і саморефлексію виконання службових обов’язків та його творчої самореалізації в різних видах оперативно-службової діяльності, які спрямовані на освоєння, передачу і створення нових професійних цінностей і нових досягнень в охороні державного кордону.

Досвід показує, що формування в офіцерів професійної культури в системі професійної підготовки здійснюється недостатньо ефективно, що актуалізує потребу розробки і реалізації спеціальних педагогічних умов ефективності зазначеного процесу.

Професійна культура позитивно впливає на всебічний розвиток особистості офіцера (професійний, моральний, розумовий, політичний тощо). Тому від рівня її сформованості значною мірою залежить розвиток якостей, необхідних для виконання професійних обов’язків офіцерами-прикордонниками. Формування професійної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників має важливе значення і впливає на формування професійних якостей офіцерів-прикордонників, їх відданості своїй професії, якісне виконання оперативно-службових завдань.

Аналіз наукової літератури показав, що для вирішення проблеми найбільш продуктивними є культурологічний, системний, діяльнісний підходи.

Для оптимізації формування професійної культури офіцерів розроблено комплекс педагогічних умов, що дозволяє підвищити результативність даного процесу. На основі аналізу наукової літератури, обліку соціального замовлення суспільства на підготовку фахівців, практики професійної підготовки офіцерів були визначені такі педагогічні умови: діяльність керівного складу органів ДПСУ щодо формування професійної культури офіцерів; формування моральних цінностей у офіцерів-прикордонників; удосконалення методики проведення занять з офіцерами в умовах службової діяльності; саморозвиток професійної культури офіцерів шляхом стимулювання позиції рефлексії.

До основних складових діяльності керівного складу ДПСУ в процесі формування професійної культури офіцерів віднесено: педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, особистісні якості керівного складу. У процесі формування професійної культури в офіцерів його основні компоненти вступають у складні діалектичні відносини, коли кожна з них є передумовою, засобом і результатом розвитку іншої. Визначені складові діяльності керівного складу розглядаються основою трьох блоків його професійної компетентності з формування професійної культури офіцерів. Зазначений процес потребує суспільно-корисної діяльності, розуміння високої відповідальності керівного складу органів та підрозділів ДПСУ перед суспільством.

Процес набуття офіцером професійних цінностей відбувається на особистісно-творчому рівні. Оцінюючи цінності професійної культури, офіцер перетворює, інтерпретує їх, що впливає на його індивідуальні особливості та визначається характером його пізнавальної і практичної діяльності, яка є сферою творчого застосування і реалізації всіх здібностей офіцера. У професійних цінностях офіцер-прикордонник представляє свої індивідуальні сили й опосередковує процес етичних, правових, естетичних і інших відносин, тобто він, впливаючи на інших, створює себе, визначає свій власний розвиток, реалізуючи себе в діяльності.

В ієрархії цінностей професіонала провідне місце посідає професійна спрямованість. Професійна спрямованість особистості майбутнього офіцера характеризується: ухваленням цінностей професійної діяльності; ухваленням творчого характеру праці; активністю в професійній діяльності.

Методика формування професійної культури офіцерів в умовах службової діяльності включає: конкретну мету, принципи, форми, методи, прийоми і засоби, що дозволяють досягти цієї мети. Вона містить цільовий, змістовний, організаційно-діяльнісний і результативний компоненти. Формування професійної культури офіцерів в умовах службової діяльності здійснюється в три етапи: формування мотивації до професійної діяльності; акумуляція професійної компетентності; формування рефлексії власної професійної практики.

Методика проектується і реалізується на базі методичних принципів. Основними з яких є: рівність позицій, активність на заняттях, відкритий зворотний зв'язок, принцип “тут і тепер”, довірливість у спілкуванні.

Найважливішим методичним механізмом формування в офіцерів установки на саморозвиток професійної культури виступає стимулювання виходу офіцерів в позицію рефлексії.

Військовим педагогам у процесі керівництва саморозвитком важливо вміти вирішувати такі завдання: формувати у вихованців прагнення до самозбудження; стимулювати і підтримувати потребу підлеглих у розвитку в собі позитивних якостей і виправлень недоліків у характері і поведінці; особисто і через колектив допомагати військовослужбовцям в оволодінні навичками самооцінки, в об'єктивному самопізнанні себе, своїх дій і вчинків; надавати допомогу у складанні програми саморозвитку; своєчасно вказувати вихованцям найбільш доцільні шляхи, прийоми і засоби самовпливу щодо виховання позитивних якостей і викорінювання негативних.

Формування командирами у підлеглих офіцерів потреби в саморозвитку необхідно здійснювати поетапно: по-перше, формувати у свідомості підлеглих офіцерів усвідомленої необхідності здійснення самовиховання і саморозвитку; по-друге, перетворювати ідеально сформовану потребу в безпосередній спонукач до діяльності з саморозвитку.

Основними критеріями сформованості професійної культури офіцерів є: професійна спрямованість, професійна компетентність, уміння і якості, що сприяють професійній активності офіцерів. Різний ступінь їх вияву характеризує рівні сформованості професійної культури у майбутнього офіцера: низький, середній, високий.

Проведений експеримент показав, що необхідним і достатнім для ефективного формування в офіцерів професійної культури є такий комплекс педагогічних умов. Методика реалізації даних умов базується на принципах міждисциплінарної інтеграції, проблемної, ухвалення і підтримки, індивідуалізації, діалогічності, усвідомленої перспективи. Змістовно-процесуальні особливості педагогічних умов виявля-

ються в такому: умови реалізуються в рамках розробленої методики формування професійної культури офіцерів; їх комплексна реалізація підвищує ступінь дії, що надається кожним з них окремо. Основним результатом, що відображає ефективність функціонування методики, є позитивна динаміка рівня сформованості професійної культури офіцера і рівня його професійної діяльності.

Ефективне формування професійної культури офіцерів в умовах службової діяльності дало можливість запропонувати комплекс методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення якості професійної культури офіцерів-прикордонників у сучасних умовах і на перспективу щодо культури службового спілкування, культури телефонної розмови, керівнику заняття, який виступає в ролі ведучого, проведення дискусії. Їх реалізація передбачає характер тактичних і стратегічних заходів.

Висновки. Отже, професійна культура позитивно впливає на всебічний розвиток особистості офіцера (професійний, моральний, розумовий, політичний тощо). Тому від рівня її сформованості значною мірою залежить розвиток якостей, необхідних для виконання професійних обов'язків офіцерами-прикордонниками. Формування професійної культури в майбутніх офіцерів-прикордонників має важливе значення і впливає на формування професійних якостей офіцерів-прикордонників, їх відданості своїй професії, якісне виконання оперативно-службових завдань.

Перспективи подальшого розвитку в даному напрямку. Формування професійної культури офіцерів-прикордонників є складним, багатограним процесом, який являє собою цілеспрямовану діяльність Адміністрації ДПСУ, командування та науково-педагогічного складу НАДПСУ, офіцерського складу ДПСУ щодо становлення, формування і всебічного розвитку особистості офіцера-прикордонника, його професійно значущих якостей з урахуванням впливу суспільних і державних інститутів, існуючих у суспільстві протиріч, особливостей оперативно-службової діяльності на кордоні України та статусу офіцера-прикордонника.

Список використаної літератури

1. Балашова Ю. В. Педагогічні умови формування економічної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 / Ю. В. Балашова. – Хмельницький, 2002. – 20 с.
2. Гороховська Т. В. Формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Т. В. Гороховська. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
3. Івашкова Т. О. Формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Т. О. Івашкова. – Хмельницький, 2008. – 20 с.
4. Крук С. Л. Формування моральної культури у курсантів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / С. Л. Крук. – Хмельницький, 2003. – 20 с.
5. Кудінов Ю. В. Формування культури педагогічного спілкування у курсантів-прикордонників в процесі військово-професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спец. 20.02.02 / Ю. В. Кудінов. – Хмельницький, 1998. – 18 с.
6. Мороз Н. В. Формування соціокультурної компетенції як складової професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Н. В. Мороз. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
7. Сливка С. С. Професійна культура працівника міліції : монографія / С. С. Сливка. – Львів : Львівський ін-т внутрішніх справ, 1995. – 94 с.
8. Щеголева Т. Л. Формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Т. Л. Щеголева. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
9. Шумовецька С. П. Формування мовної культури особистості у військовому ВУЗІ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 / С. П. Шумовецька. – Хмельницький, 2002. – 18 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Івашков Ю.Б.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015

Почекалин И. Н., Качуровський І. А. **Формирования профессиональной культуры офицеров пограничников в условиях служебной деятельности**

В профессиональной подготовке офицеров были определены следующие педагогические условия: деятельность командного состава органов ГПСУ по формированию профессиональной культуры офицеров; формирование моральных ценностей у офицеров-пограничников; усовершенствование методики проведения занятий с офицерами в условиях служебной деятельности; саморазвитие профессиональной культуры офицеров путем стимулирования позиций рефлексии.

Ключевые слова: *формирование, офицер, служебная деятельность, педагогические условия.*

Pochekalin I. N., Kachurovskiy I. A. **Formation of professional culture of border guard officers in conditions of service activity**

Formation of professional culture encourages a person to realize their evaluative attitude to reality in the process of self-development. Naturally, the abilities of perception and evaluation are constantly used at all the stages in the process of reaching this goal. Equally important for achieving excellence in any field are such moral and volitional qualities as commitment, responsibility, perseverance, hard work, diligence, etc. Formation of border guard officers' professional culture is an objective law caused by the transformations in socio-political, economic and military spheres. Theoretical foundations of professional culture formation are the patterns, principles, means and forms of servicemen' education discovered and developed by national, general and military-pedagogical science and further refined and completed taking into account the peculiarities of the new object of education – “modern border guard officer.”

Border guard officers in their activity approve the culture of human relationships, being the creators of cultural values. The higher is their culture, the more successful they will be in their service activities, the higher demands they will put to themselves. The features of border guard officers' professional culture are intelligence, developed intellect, stable border-directed focus of interests and needs, harmony of mental, moral and

physical development; humanism, camaraderie, discipline, responsibility, developed pedagogical tact, open-mindedness, creativity, excellent communication skills. Practice shows that formation of officers' professional culture within the system of professional training is carried out not quite efficiently which stipulates the need for development and implementation of special pedagogical conditions of efficiency of this process. Professional focus is highly prioritized in the hierarchy of professional values. Professional focus of future officer's personality is characterized by approval of professional activity values and creative work; active work in the professional sphere. Effective formation of officers' professional culture formation in the conditions of service activity enabled us to suggest a set of guidelines aimed at improving the quality of border guard officers' professional culture, both in the current conditions and in future, in the field of official communication culture, telephone conversation etiquette, in the process of discussions. Their implementation involves a number of tactical and strategic measures.

Thus, professional culture has a positive impact on the comprehensive development of officer's personality (professional, moral, intellectual, political, etc.). It is clear that the level of its formation largely influences the development of skills necessary for the border guard officers to perform their professional duties. Formation of future border guard officers' professional culture is essential as it influences their professional skills, commitment to own service duties, exceptional performance of operational and service tasks.

Keywords: *formation, officer, service duty, pedagogical conditions.*